

УДК 37.09(477.87)“16/17”

Віра ФЕДОРАНИЧ,

викладач, Коледж мистецтв ім. А. Ерделі
Закарпатського художнього інституту,
м. Ужгород, Україна

**ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ БУКВАРІВ
XVII–XVIII ст., ВИДАНИХ
ДЛЯ РУСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ
ІСТОРИЧНОЇ МУКАЧІВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ**

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуменюк Б. Вірші з війни. – К.: Ярославів Вал. – 2015. – 136 с. – Серія «Сучасна поезія».
2. Держкомтелерадіо висуває «Вірші з війни» Бориса Гуменюка на здобуття Шевченківської премії // <http://gazeta.lviv.ua/news/2015/09/29/48430>
3. Іванишин Петро. Поезія Петра Скунця (Художнє вирішення національно-духовної ідентифікації ліричного героя). – Дрогобич: ВФ «Відродження», 2003. – 296 с.
4. Кремінь Д. Д. Меморандум Гернштейна: Поема // Екзиль. Число 3. – Ужгород: Гражда, 2015. – С. 22-28.
5. Моренець В. Антитези Петра Скунця // Скунець П. Один: Вірші, поеми, балади, переклади, мініатюри. – Ужгород: Гражда, 1997.
6. Салига Т. Ю. Всесвіт, гори і він. Петро Скунець. – Ужгород: Гражда, 2007. – 120 с.
7. Салига Т. Ю. Я пішов від сина Божого Христа // Дзвін. – 2007. – № 1.
8. Скунець П. М. Інтерв'ю з самим собою // Екзиль. Науково-мистецький часопис. – 2007. – № 5.
9. Скунець П. М. Прийдемо туди, звідки прийшли // Екзиль. Науково-мистецький часопис. – 2007. – № 2.
10. Скунець П. М. Розп'яття. Поема. – Ужгород: Карпати, 1971 (Екзиль. Науково-мистецький часопис, 2007. № 6 (11). – С. 24-27).
11. Скунець П. М. Твори. Кн. 3. – Ужгород: Гражда, 2009. – 272 с. : іл.
12. Терен Тетяна. Ігор Калинець: Тепер це смішно, що за твори людину можуть звільняти з роботи й заарештовувати // <http://khodoriv.info/kalynets/was-born-connected-with-city/ihor-kalynets-teper-tse-smishno-scho-za-tvory-lyudynu-mozhut-zvilnyaty-z-roboty-j-zaarshetovuvaty-chasty-na-druha/>

Федоранич В. Ю. Порівняльний аналіз букварів XVII–XVIII ст., виданих для руського населення історичної Мукачівської єпархії. У статті розглядається питання розвитку освіти на Закарпатті, зокрема, зроблено спробу порівняльного аналізу букварів, виданих упродовж кінця XVII–XVIII ст. для потреб руського населення історичної Мукачівської єпархії. На підставі проведеного дослідження з'ясовано структуру кожного із видань та окреслено особливості відображення культурної ситуації через додаткову інформацію, вміщену у букварях.

Ключові слова: буквар, руське населення, історична Мукачівська єпархія, народна школа.

Федоранич В. Ю. Сравнительный анализ букварей XVII–XVIII вв., изданных для русского населения исторической Мукачевской епархии. В статье рассматривается вопрос развития образования на Закарпатье, в частности, сделана попытка сравнительного анализа букварей, изданных в течение конца XVII–XVIII вв. для нужд русского населения исторической Мукачевской епархии. На основании проведенного исследования установлена структура каждого из изданий и обозначены особенности отражения культурной ситуации через дополнительную информацию, помещенную в букварях.

Ключевые слова: букварь, русское население, историческая Мукачевская епархия, народная школа.

Fedoranych V. Comparative ABC-book's analysis of XVII–XVIII centuries. Given to the Russian population historical Mukachevo diocese. The article discusses the development of education in the Carpathian region, including attempts to analyze primers comparative issued during late XVII–XVIII centuries. for the needs of the Russian population historical Mukachevo diocese. Based on the research revealed the structure of each of the editions and features outlined reflect cultural situation through additional information contained in the primer.

Keywords: ABC-book, Russian population, historical Mukachevo diocese, public school.

Постановка проблеми. В історії Закарпаття XVII-XVIII століття були періодом складних економічних і політичних змін. Помітну роль у розвитку шкільництва на території Угорського королівства, до якого у цьому часі належало Закарпаття, відіграли ідеї Реформації. Зростання ролі освіти, яка була стимульована новими релігійними рухами, зробило досить гострим питання власної школи у середовищі руського (українського) населення. Якщо історія зверталася до цього питання досить часто, то, на нашу думку, мовознавству ще необхідно уважно опрацювати питання писемної мови, яка завдяки школам помітно вплив на мову розмовну у цьому часі. Тому у цій статті робимо першу спробу розглянути структуру букварів на тлі історико-культурних процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цей період є надзвичайно важливим для зрозуміння процесів формування національної свідомості народів колишнього Угорського королівства. Про це свідчить значна увага саме до цього періоду угорського та словацького мовознавства, які ретельно вивчають писемну мову цього часу. Розпочинаючи огляд букварів, опираємося у першу чергу на дослідження Василя Німчука [13]. Адже завдяки йому досить добре опрацьована загальноукраїнська спадщина, зокрема, ґрунтовно досліджував і видав низку пам'яток української мови – «Лексис...» і «Грамматику словенську» Лаврентія Зизанія, «Лексикон словенороський» Памви Беринди, «Синоніму словенороскую», «Лексикон латинський» Єпіфанія Славинецького та «Лексикон словено-латинський» Єпіфанія Славинецького й Арсенія Корецького-Сатановського, «Грамматику слов'янську...» Мелетія Смотрицького. Опрацювання численних українських писемних пам'яток проведено П. Бевзенком [1]. Ретельно опрацював велику кількість документів І. Удварі, зокрема для нашого дослідження актуальними стали репринтні видання букварів 1746 та 1799 рр. [16; 17]. Однак, на наш погляд, незважаючи на зацікавлення українських мовознавців і літературознавців питання особливостей розвитку писемної мови на Закарпатті надалі залишається актуальним.

Мета зумовлена самою проблемою недостатнього вивчення писемної мови у виданнях для шкіл краю та її впливу на розвиток розмовної мови. Отже, виходячи з історії розвитку освіти краю, метою нашого дослідження стало детальне вивчення букварів, виданих для потреб руського населення у 1699 р. у Трнаві, 1746 р. – у Коложварі та 1799 р. – у Будині. На основі порівняльного аналізу прагнемо з'ясувати особливості структури видань, функціонування офіційної мови, а також інші додаткові відомості, вміщені у названі букварі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зростання ролі освіти у середовищі як протестантських церков, так і в католицькій церкві, зумовило актуалізацію цього питання також у середовищі руської церкви (церкви грецького обряду). Проте свідчення його реалізації спостерігаємо тільки з XVII ст. завдяки відкриттям народних шкіл. Такі відомості пов'язані, наприклад, з постаттю єпископа

Петра Партенія (1651-1665), який у 1655 р. за посередництва Естергомського єпископа домігся у землевласника Юрія Другета права купівлі землі для будівництва руської школи в Ужгороді [15:215]. Руська громада Мукачєва у 1671 р. також відкрила школу з руською мовою навчання, яка утримувалася коштом мешканців міста, що дає нам підстави говорити про інтерес самої громади до навчання дітей, а не тільки проводу церкви [14:251]. Про активну роботу у галузі розвитку освіти для руського населення свідчать розпорядження владики Йосифа Декамеліса (1690-1706) про утримання учителів у школах Березької жупи. Зокрема, зупинимось тільки на відомостях із найбільш значущих верховинських парохій. Виходячи з поданої інформації, владики вказує на існування у с. Гукливей Воловецького р-ну двох дерев'яних церков – св. Михайла та св. Миколая, які мають свої філії у Веретичові та Таламаші із належностями та і однією незайнятою ділянкою, яку призначалося розділити по половині учителям (тобто, допускаємо, що учителів мало бути також двоє); у цьому ж часі у с. Канора Воловецького р-ну філією є Воловець із належностями, незайнята парафіяльна ділянка теж призначається вчителю; с. Розтока Кремницька теж має парафіяльну ділянку з належностями, що може вистачити вчителю; Климова Розтока із філією у Кичірному теж має свої належності, де також призначалася ділянка для вчителя [11:122]. Отже, можемо помітити розмах роботи владики над створенням і забезпеченням освітнього процесу на теренах Мукачівської єпархії.

Активний процес запровадження шкільництва у руській церкві, який помітний наприкінці XVII ст., обумовив також потребу у букварях, зокрема, перший нам відомий «Букварь языка славенська», виданий у 1699 р. у Трнаві (Словаччина) за сприяння єпископа Йосифа Декамеліса для навчання руського населення на території історичної Мукачівської єпархії. Однак політична та економічна ситуація кінця XVII – першої половини XVIII ст. не була сприятлива для розвитку освіти на Закарпатті. Цей час пов'язаний з повстаннями – особливо значні під проводом Імре Текелі (1678-1681), а згодом під проводом Ференца II Ракоці (1703-1711). Тому своєрідним початком відчутних змін у стані освіти можемо вважати середину XVIII ст. Саме у 1744 р. єпископом Михайлом-Мануїлом Ольшавським (1742-1767) було відкрито двокласну школу в Мукачєві. Саме ця школа мала забезпечити церкву, а відтак і освітні заклади, які у цьому часі поступово відкривалися, освіченими кадрами.

Велика увага до розвитку освіти з боку владики сприяла також виданню у Коложварській типографії 1746 р. ще одного букваря – «Elementa puerilis institutionis in lingua Latina – Начало письменъ дѣтем кѣ наставленію на латинскомъ языкѣ». Про розуміння владику значення освіти для розвитку церкви і суспільства свідчить, наприклад, «Звернення єпископа до австрійського уряду про організацію єпархіальних шкіл». Таких документів, пов'язаних з школами з доби Михайла-Мануїла Ольшавського, маємо значно більше, зокрема – «Інформація про

відкриття нових і стан старих єпархіальних шкіл» [2]. Очевидно, що школи потребували навчальних посібників, бо, наприклад, у мукачівській школі навчання велося тільки завдяки системному веденню конспектів. Про гостроту питання підручників свідчать: прохання М. Ольшавського до імператриці про дозвіл відкриття в єпархії друкарні, «Декрет австрійської імператриці Марії-Терезії про дозвіл відкриття типографії та нових шкіл на території помість графа Шенборна» [3], «Інформація про відкриття нових і стан старих єпархіальних шкіл» [4].

На жаль, до кола нашого дослідження не потрапив (через його відсутність у нашому розпорядженні) буквар, виданий 1770 р. за сприяння єпископа Іоанна Брадача (1768-1772), який, як твердить І. Удварі, був складений за зразком київських видань і знищений після вказівки єпископа Божишковича із Крижеваца [17:67].

Таким чином, бачимо, хоч і з певним запізненням, освітні процеси у церкві грецького обряду співзвучні тим, які відбувалися у католицькій і протестантських церквах. З кінця XVIII ст., після освітньої реформи в імперії Габсбургів, на території Закарпаття спостерігаємо синхронні з усією державою уніфікаційні процеси в освіті. Саме ця реформа визначила напрямки розвитку як нових типів шкіл, так і вдосконалення старих, які пристосовували до тогочасних умов. Основні принципи нової шкільної системи Австрійської імперії викладено в «Ratio educationis» (1777 р.) та законах середини 1780-х рр. про введення обов'язкового навчання дітей рідною мовою з 6 до 12 років і визнання рівноправності усіх конфесій. Відповідно до цих вимог і функціонували народні школи на території історичної Мукачівської єпархії. Імовірно, що саме для їх потреб наприкінці XVIII ст. (1799 р.) у Будині виходить ще одне видання – «Букваръ языка рускаго съ прочіимъ руководіємъ начинающихъ оучитися». Владика Андрій Бачинський, розуміючи роль освіти для становлення національної самосвідомості, приділяє надзвичайну увагу цьому питанню: відкриваються нові парафіяльні школи, звертається увага на забезпечення книгами на руській мові, що засвідчено у цілій низці документів ДАЗО [6-9].

Отже, перейдемо до аналізу самих букварів.

«Букваръ языка славенська» (мал. 1, 2), виданий для потреб руського населення єпископом Йосифом Декамелісом у 1699 р. у Трнаві (там же видано «Катехизм» 1698 р.), відомий як один із перших закарпатських стародруків. І. Удварі стверджує, що автор і редактор букваря невідомий [16:63]. Умовно буквар можемо поділити на дві частини:

1) власне навчання читання та письма:

– букви (великі, малі, скоропис);

– склади двобуквені, відкриті (всі можливі сполучення приголосних з голосними *a, e, u, o, u, ы, ъ, ѣ* в алфавітному порядку, але відсутні сполучення приголосних з «і»: *ба, бе, би, бо, бу, бы, бѣ, бѣ, бѣ* і т. д.);

– склади трибуквені, відкриті (приголосний + *л* + голосні *a, e, u, o, u, ы, ъ, ѣ* в алфавітному порядку *бла, вла, гла*; приголосний + *ѣ* + голосні *a, e, u, o, u,*

ы, ъ, ѣ в алфавітному порядку: *бра, вра, гра, рра*, так само без сполучення із голосним «і»);

– трибуквені слова (*тма, мна, зло, где*);

– слова із використанням титла (в алфавітному порядку);

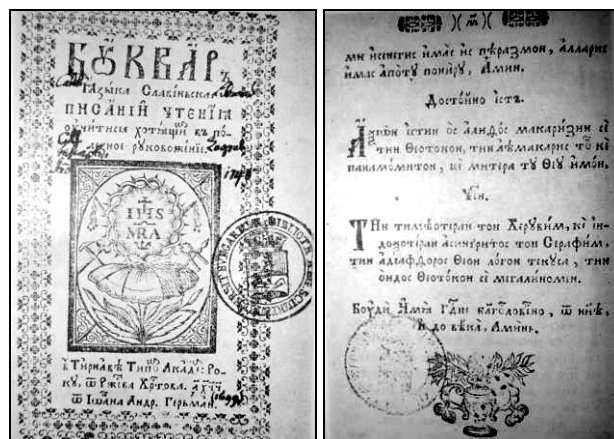
– нарядкові та підрядкові знаки (наголос, титла, розділові знаки і под.);

– числа (система запису чисел на основі абетки);

2) основи катехизму: молитва для дітей, які починають учитися; щоденні молитви; тропарі, псалми; гімни; символ віри (за Першим Нікейським і Другим Константинопольським Вселенськими Соборами), символ Преосвященного Атанасія патріарха Александрійського; Декалогос або Закон Божий; молитви грецькою мовою (транслітерація кирилицею).

Особливий інтерес викликає ця транслітерація грецьких молитов, що ставить питання про можливість підкреслення значення для греко-руської церкви саме грецької вченості. Можемо припустити, що разом із владикою на Чернечій горі у Мукачеві працювали й інші освічені греки. Робити таке припущення дає право інформація з розпоряджень владики Йосифа Декамеліса від 13 вересня 1692 р., де останній повідомляє, що передав своєму землякові (тобто греку) о. Ісайї Дебреценську парохію із підпорядкуванням священиків довкола Варадина і Бігара [10:46].

Разом з тим, викликає велике зацікавлення символ Атанасія Александрійського (IV ст.), який вважався автентичним, а цінність для Й. Декамеліса мав тим, що у ньому виведено філоксве, яке засвідчувало первісність Символу віри католицької церкви.

Мал. 1.
«Букваръ языка славенська», 1699 р., Трнава

Мал. 2.
Остання сторінка «Букваръ языка славенська», 1699 р., Трнава

Буквар 1746 р., виданий у Будині Михайлом-Мануїлом Ольшавським (мал. 3) «Elementa puerilis institutionis in lingua Latina – Начало письменъ дѣтемъ къ наставленію на латинскомъ языкѣ», містить паралельне використання превалюючої офіційної латинської та руської мови. І. Удварі наголошує, що єпископ намагався створити кириличну друкарню, але ці старання не мали успіху. Значна увага до латинської мови, яку використано у букварі, зумовле-

на тим, що вона була офіційною мовою Угорського королівства, мовою інтелігенції, з'являються латиномовні поемічні, наукові та літературні видання [16:6]. Як і наведений вище, буквар 1746 р. можемо поділити також на такі частини:

1) навчання читанню і письму:

– літери латинські (великі, малі); поділ звуків на голосні та приголосні, окремо наголошується на грецькому «у»;

– двобуквені відкриті склади (за порядком латинського алфавіту, звертає на себе увагу використання «і» при передачі складів $bi = bi$, $ci = ci$, $di = di$ і т. д.); двобуквені неприкриті склади (за порядком латинського алфавіту, аналогічно $ib = ib$, $ic = ik$, $id = id$ і т. д.); латинські g, h передані одним z : $ga = za = ha$;

– трибуквені відкриті склади (за порядком латинського алфавіту, аналогічно двобуквеним, структура складу: приголосний + l + голосний: $bla = bla$, $ble = блль$, $bli = блі$, $blo = бло$, $blu = блю$, приголосний + r + голосний: $bra = бра$, $bre = бре$, $bri = брі$, $bro = бро$, $bru = бру$);

– трибуквені неприкриті склади (за порядком латинського алфавіту, аналогічно двобуквеним $anc = анк$, $enc = енк$, $inc = інк$, $onc = онк$, $unc = унк$);

– молитви (наявне чітке дотримання підрядкового паралельного запису слів латинською і церковнослов'янською мовами, латинська мова домінуюча);

2) основи катехизму, які не виділені окремо, а слідує зразу за молитвами;

3) числа (збережено записи паралельних форм латинською та церковнослов'янською мовами прописом (у кириличному варіанті проставлені наголоси), подано арабські та римські цифри: 1-30, назви десятків, сотень, тисяча, мільйон);

4) Символ Преосвященного Атанасія патріарха Александрійського.

Тут бачимо збереження символу Атанасія патріарха Александрійського, що було започатковано у букварі Йосифа Декамеліса.

У 1799 р. в Будині видано «Букварь языка рускаго съ прочіимъ руководіемъ начинающих оучитися». Про значення цієї абетки свідчить кількаразове перевидання, зокрема перевидання 1797, 1799, 1815, 1846 рр.; автора, як і в попередніх букварях, не названо, але І. Удварі вказує на Івана Кутку [17:67]. Буквар 1799 р. можемо поділити на такі частини:

1) основи читання і письма: – букви (друковані, рукописні, гражданка);

– двобуквені ($ба, бе, би, бо, бу, бь, бю, бі, бы$) та трибуквені (приголосний + $л$ + голосний, приголосний + $р$ + голосний: $бла, вла, гра, нра, пра$) відкриті склади (відсутнє використання $і$);

– односкладові слова (із 3-5 букв: $азъ, адъ, бой, чій$);

– двоскладові слова (із 4-7 букв: $огнь, есть, млинъ, хльбъ$);

– багатоскладові слова (із 7-14 букв: $жестокъ, земля$);

– прості речення (слова поділені на склади: $Бой-са Бо-га. тво-ри бла-го. не сты-ди-са ни-ко-го$); – слова із використанням титла (за алфавітом, наведено варіанти слова під титлою і повне написання);

– молитви;

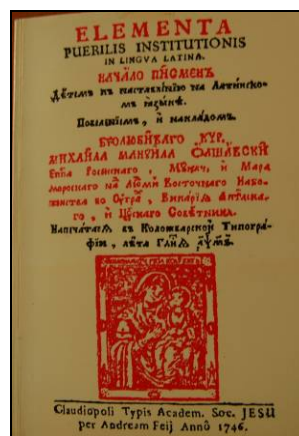
2) наука християнська (катехизм);

3) наука світська (правила поведінки у товаристві, за столом, у публічних місцях);

4) назви надрядкових і рядкових знаків (наголос, титла, розділові знаки і под.);

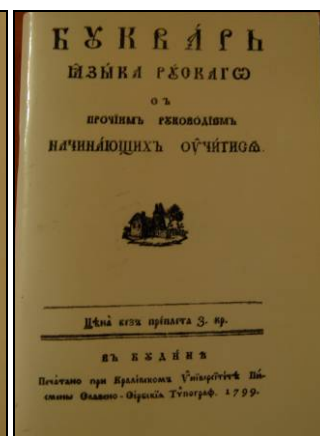
5) числа (система запису чисел на основі абетки (грецьк.:), арабські (аравійск.:), римські (латинськ.:), прописом 1-20, назви десятків, сотень, тисяч, подано таблицю множення: 2 разь 2 есть 4).

У зазначеному букварі зауважуємо помітне зростання частини практичних знань, зокрема лічби. Разом з тим, велику увагу поряд з навчанням грамоти приділено поведінковій культурі у суспільстві, що органічно впливає зі зростання світської частини у шкільній практиці.

Мал. 3.

«Elementa puerilis institutionis in lingua Latina – Начало письменъ дѣтемъ къ наставленію на латинскомъ языкѣ», 1746, Коложвар

Мал. 4.

«Букварь языка рускаго съ прочіимъ руководіемъ начинающих оучитися», 1799, Будин

Висновки і перспективи. Розглянувши наведені вище букварі, доходимо висновків, що усі названі букварі є чітко структурованими, містять матеріал для навчання письму та читанню, а також лічби; обов'язковим структурним компонентом є основи катехизму, матеріал розташований у порядку ускладнення.

Зважаючи на наявний матеріал, можемо зауважити, що особливістю Букваря 1699 р. є використання транслітерації для молитов грецькою мовою. Найвірогідніше, це можемо пов'язувати з діяльністю самого владика, який був надзвичайно зацікавлений у розвитку руського шкільництва, а будучи греком, досить активно підтримував церкву греко-руського обряду. Про це свідчать навіть звинувачення з боку окремих латинських ієрархів.

Буквар 1746 р. засвідчує зростання значення латинської мови для освіти населення та духовенства. На це вказує паралельне використання латинської та церковнослов'янської мови (домінантною є латина). Він містить досить велику кількість числівників, а також наведено арабські та римські цифри.

Це видання є цікавим з огляду на освітні процеси, започатковані владикою Михайлом Мануїлом Ольшавським, який був випускником езуїтського

колегіуму. Очевидно, латинська мова у цих закладах відігравала основну роль, адже у цій частині на території Угорського королівства вона була мовою діловодства, науки та літератури.

Буквар 1799 р., окрім названого в інших букварях, містить ще таблицю множення, а також правила поведінки та етикету. Останні, на відміну від решти тексту, написані гражданкою. Буквар з кінця XVIII ст. помітно відрізняється від попередніх зрелим значенням розуміння ролі етикету та поведінкових норм у суспільстві. Таким чином, у букварях виразно відображаються суспільні процеси, які у цьому часі все більше орієнтувалися на досягнення світської освіти. Адже зростання кількості освічених людей ставало тим елементом, який зумовлював і розвиток культури. Очевидно, що початкове опрацювання матеріалу не претендує на вичерпність висновків, а тільки передбачає подальший детальний аналіз поданого матеріалу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бевзенко П. Історична морфологія української мови: нариси із словозміни та словотвору. – Ужгород, 1960.
2. ДАЗО. – Ф. 151. – Оп. 1. – Спр. 1636. Звернення Мукачівського єпископа Ольшавського до австрійської імператриці про організацію єпархіальних шкіл. 1760. – 3 арк.
3. ДАЗО. – Ф. 151. – Оп. 1. – Спр. 1867. Декрет австрійської імператриці Марії-Терезії про дозвіл відкриття типографії та нових шкіл на території помість графа Шенборна. 1763. – 1 арк.
4. ДАЗО. – Ф. 151. – Оп. 1. – Спр. 2094. Інформація про відкриття нових і стан старих єпархіальних шкіл (7.03.1768 – 25.11.1768). – 19 арк.
5. ДАЗО. – Ф. 151. – Оп. 1. – Спр. 2679. Лист жупана Кароль Антонія про велику турботу єпископа Бачинського про Унгварську гімназію (26.06.1778). – 2 арк.
6. ДАЗО. – Ф. 151. – Оп. 1. – Спр. 2684. Справа про дозвіл друкування книг і «Катехизиса» для греко-католиків на руській і румунській мовах (26.06.1778 – 23.10.1778). – 6 арк.
7. ДАЗО. – Ф. 151. – Оп. 1. – Спр. 2685. Повідомлення Пожоньської королівської ради про пересилку 600 екземплярів «Ізборника» (2.07.1778). – 2 арк.
8. ДАЗО. – Ф. 151. – Оп. 5. – Спр. 1397. Програма з руської мови, складена директором унгварської учительської семінарії (6.04.1796). – 3 арк.
9. ДАЗО. – Ф. 151. – Оп. 1. – Спр. 2779. Лист Пожоньської королівської ради про видання катехизису на слов'янській, угорській і німецькій мовах (11.03.1779). – 2 арк.
10. Лучкай М. Історія карпатських русинів у 6 т.: Т. III. – Ужгород: Закарпаття, 2002. – С. 46.
11. Лучкай М. Історія карпатських русинів у 6 т.: Т. III. – Ужгород: Закарпаття. – 2002. – С. 122.
12. Мольнар М. Словаки і українці. Причинки до словацько-українських літературних взаємин з додатком документів. – Братислава: Словацьке пед. вид-во в Братиславі, 1965. – С. 118-158.
13. Німчук В. Лексикон словеноросійський Памви Беринди. – К., 1961. – 271 с.
14. Павленко Г. В. Історія Мукачева. – Ужгород: Патент, 1998. – С. 251.
15. Пап С. Історія Закарпаття. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2002. – Т.3. – 215с.
16. Удварі І. Букварь языка рускаго / І. Удварі. – Репринт. видан. 1746 р. – Ньїредьгаза, 1998.
17. Удварі І. Букварь языка рускаго / І. Удварі. – Репринт. видан. 1799 р. – Ньїредьгаза, 1998.

УДК 930(477.87)

Іван МІСЬКОВ,

*доцент, кандидат історичних наук,
Закарпатський художній інститут,
м. Ужгород, Україна*

СФРАГІСТИКА В НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ

**Т. ЛЕГОЦЬКОГО, Я. ШТЕНБЕРГА,
О. ФІЛІПОВА**

Міськов І. А. Сфрагістика у науковій спадщині Т. Легоцького, Я. Штенберга, О. Філіппова. Автор на основі доступних джерел робить спробу оцінити сфрагістику в науковій спадщині Т. Легоцького (1830-1915), Я. Штенберга (1924-1992), О. Філіппова (1958-2013). Т. Легоцький подав змістовну інформацію про печатки населених пунктів сучасної Закарпатської області, десятки з яких були у його колекції, а нині зберігаються у фондах Закарпатського краєзнавчого музею. Я. Штенберг та О. Філіппов продовжили його справу.

Ключові слова: дослідник, комітат, символ, герб, сфрагістика, печатка, відбиток печатки, семіотика.

Міськов И. А. Сфрагистика в научном наследии Т. Легоцкого, Я. Штенберга, А. Филиппова. Автор на основе доступных источников делает попытку оценить сфрагистику в научном наследии Т. Легоцкого (1830-1915), Я. Штенберга (1924-1992), А. Филиппова (1958-2013). Т. Легоцкий навел содержательную информацию о печатках населенных пунктов современной Закарпатской области, десятки которых были в его коллекции, а сегодня хранятся в фондах Закарпатского краеведческого музея. Я. Штенберг и О. Филиппов продолжили его дело.

Ключевые слова: исследователь, комитат, символ, герб, сфрагистика, печать, оттиск печати, семиотика.

Miskov I. The sphragistics in the scientific heritage of T. Legotsky, J. Stenberg, A. Filippov. The author of this article, on the basis of available sources, has made an attempt to assess sphragistics in the scientific heritage of T. Legotsky (1830-1915), J. Shtenberg (1924-1992), A. Filippov (1958-2013). T. Legotski in his scientific publications on the seals (prints) of Beregszasz (Beregovo), Muncach (Mukachevo), Bereg comitat, settlements of modern Transcarpathian region gave a very informative information: description and legends of the seals, their prints, the principal characters in the field of the seal, year of the seal application. However, the researcher does not necessarily indicate the size (diameter) of the seals, dozens of which were actually in the private collection of T. Legotsky and are now kept in the collections of the Transcarpathian Ethnographical Museum. Professor J. Shtenberg, basing on the works of T. Legotsky, published in the newspaper «News of Transcarpathia» a number of articles devoted to sphragistics of towns and Bereg, Maramorosh, Uhocha, Ung comitats, which are today modern Transcarpathian region. A. Filippov gave different names of villages, the town of Mukachevo, statistics on the composition of the population, made a description of seals of modern Mukachevo district, of the Transcarpathian region, the settlements of which were part of the Bereg comitat.

Keywords: researcher, comitat, symbol, emblem, sphragistics, seal's print, semiotics.